

Доц. др Бранко С. Ристић
Учитељски факултет, Лепосавић

БУГАРСКИ СИМБОЛИЗАМ И ИНДИВИДУАЛИЗАМ

Апстракт: Бугарски симболизам као значајан феномен националног уметничког развоја, изродио је велики број талентованих песника Бугарске у првој половини XX века. Самобитност симболизма Бугара присутна је и на нивоу поетике. Њихова симболистичка поезија представља комуникативнији тип уметности у поређењу са већином националних модификација тог правца.

И без потребе да рестаурирамо застарело и истрошено, што је карактеристика сваког књижевног правца, треба да поновимо истину да је симболизам у целини једна од органских етапа у развоју бугарске књижевности.

Кључне речи: симболизам, бугарски симболизам, поезија, правац, поетика стваралаца.

1.0. Бугарски симболизам представља врло интересантан феномен националног уметничког развоја. Кроз њега пролази велики број талентованих песника прве половине XX века. Због своје националне особености бугарски симболизам је једна вредна и књижевно-историјски интересантна формација.

"Симболизам у бугарској поезији повезује се, превенствено за прве две деценије овога столећа. У том периоду се и у другим уметностима (музика, сликарство, позориште) јављају модерна струјања. Дакле, симболизам у поезији – *западноевропска зараза, западњашко декаденство*, како се тада писало – јавља се и јача само четврт века Бугарске од турске владавине и само двадесетак година после уједињења бугарске кнежевине (1885)... Модерна се јавља у време када у бугарској књижевности још живи национално-романтичарска белетристика и поезија са својим популарним бардом Иваном Возовим, те се стога модерне струје у то време тумаче *као невиђен утицај европске књижевности*, као неко *позајмљивање од туберкулозних песника*, те као *отворена денационализација књижевности* (Никола Атанасов). Други тадашњи

критичар (Спас Ганев) третира симболизам као *бугарско западњаштво*, као луксуз који у бугарској *неће оставити никакав траг*. Симболисти су били на удару и тадашње леве оријентације у књижевности." (Др М. Младенова, изд. Зборник, Обдобјањ. Љубљана, 1982, стр. 28-29).

У периоду када др Крсто Крстев штампа своју књигу "Млади и стари" (1907. године) да би супротставио *старе* из епохе Вазова *младима* из круга *Мисао*, ти *млади* такође већ су остарили зато што у књижевности долази једна сасвим нова генерација, која има још особеније модерне позиције (слична ситуација се може наћи и у хрватској, чешкој и пољској књижевности). Та најмлађа генерација представља језгро књижевне формације, познате као *симболизам* (у Србији је то под именом *модерна*).

Према критичарима и теоретичарима нове модерне генерације – од Ивана Андрејчина и Антона Страшимирова до Дима Кјорчева и Ивана Радослава – књижевни круг *Мисао* већ је превазиђен, са једним или другим аргументима се супростављају старим *модеристима*. У највећој мери за њих је већ остарео индивидуализам Пенчо Славејкова, најближи им је Јаворов, али у најопштијим цртама сви траже свој нови, сасвим модеран концепт око којег би да се уједине. Најмлађи такође улазе у књижевност са карактеристичним и за њихове предходнике *патосом негације*. Касније, у другој половини прве деценије XX века, ствари се разјашњавају, не само истраживачи, већ и сами учесници новог модерног покрета постају свесни својих објективних додирних веза са првим модерним таласом у бугарској књижевности, изражен најјаче од круга *Мисао* и означаван најчешће као *индивидуализам*. Према Светлозару Игову најправилније би било цео нови књижевни покрет, који почиње од Пенча Славејкова и круга *Мисао* да се назове модернизам, при чему би могла у њему да издвоје два модерна таласа, а још тачније две модерне генерације. Друга је већ генерација бугарских симболиста, на челу са Теодором Трајановим са "Регина мортау" – 1908. год., и поред тога што је уметнички предходник и чак утицајнија у чисто литерарном смислу фигура Пеје Јаворова са "Непрославаним ноћима" (1907. год.) и уопште са пуним књижевним правцем којим почиње "Песма мојој песми". Но, ако је Јаворов родоначелник симболизма у уметничком смислу, у културно-историјском аспекту, он надраста круг *Мисао*, а у јеку када долази до изражаја друга модерна генерација он је у већој мери посвећен театру и увучен у трагичност своје интимне драме.

"Мит Трајанов" се распламсава нарочито јако тек после рата са појавом "Хипериона" (књижевн часопис симболиста) помоћу критичара као што је Иван Радославов, а и сам Трајанов, тада постаје лидер симболистичког покрета, који је већ на заласку, а после 1907. године постаје централна фигура бугарског симболизма. Те године се појављују у

неколико важних манифестних издања друге модерне генерације – часопис "Наш живот" под уредништвом Антона Страшимирова. Он изражава, у конкретним оценама, врло дволичан однос према модерним концепцијама и има још неодређенији и противуречнији однос према предходницима и савременицима у књижевности.

Још искључивији у концептуалном односу је "Књижевни манифест" (1907. год.) другог ренегата сицијалистичког покрета и књижевности – Ивана Андрејчина, који ће међу првима прокламовати теоретски, пропагандно и уметнички један нови декаденстски модеран правац. У зборнику "Јужни цветови" (1907. год.) друго манифестно издање младе модерне генерације – критичар Димо Кјорчев у чаланку "Наше туге" прокаламује на овај начин расположење новог модернизма, који ће касније у личности Ивана Радослава наћи свог најдоследнијег критичара и теоретичара.

У периоду до Блуканских ратова нова модерна генерација још увек не доминира у књижевности, то је период њеног унутрашњег сазревања, после периода манифестних остварења, која нису нити особено зрела, нити особено јасна, нити особено доследна – другим речима бугарски је симболизам уметничка појава а много мање теоријска доктрина за разлику од француског и руског симболизма који има своју јасну и целовиту теорију. Бугарски симболизам није просто одсјај европских симболистичких теорија, већ се развија под утицајем француског, руског и немачког симболизма. И у том односу има парадокса.

Прва косолидација друге модерне генерације се остварује после балканских ратова – у кругу око часописа "Звено" Димитра Подврзачова. Ту се окупаљају такорећи сви ствараоци бугарског симболизма (са изузетком Ивана Радославова). У том се кругу укључује и једна нова фигура – Гео Милев, који се одмах декларише као теоретичар, а *својим летећим листовима* прави чак покушај манифестног уједињења модерног покрета. Круг "Звено" се показује као најудобнији и краткотрајан дом бугарских симболиста. Осим Подврзачова и Дебељанова, Лилијева и Николаја Рајнова у том кругу израстају још Људмил Стојанов и Емануил Подимитров, Христо Јасенов и Константин Константинов, Гео Милев и Георги Рајчев. Чак усамљенији и касније афирмисани ствараоци као Јордан Јовков и Јелисавета Багрјана, пролазе кроз духовни утицај тог круга. И поред тога што већин стваралаца из круга "Звено" касније прелазе у "Залаторог", који уопште узев је стран симболистичком духу, период круга "Звено" представља најповољнију духовну климу у бугарском симболизму и јединој касније уметнички трансформираној књижевној формацији

између два рата, која ће постати језгро и треће етапе бугарског симболизма (В. Историја на Блугарске литературе, С. Игов, С. 1999).

Дистанцирање Радослава из круга "Звено" је последица не само његових лидерских амбиција, већ и једне унутрашње диференцијације у бугарском симболизму, која ће се експлицирати после ратова кроз раслојавање у три правца: "Златорог", "Везни", "Хиперион" као психолошки исповедном лиризму, као експресионизму и као догматизованом симболизму.

У основи бугарског симболизма налази се и једно индивидуалистичко сазнање код Пенча Славејкова и у кругу *Mucao*. У том смислу бугарски симболисти, као представници друге етапе бугарског модернизма, носиоци су једног заједничког за модернизам друштвено-психолошког и културно-историјског сазнања (Дебељанов, Лилијев, Попдимитров, Јасенов). И то индивидуалистичко сазнање има друштвено психолошки смисао (као бежање од једне одвратне стварности), као и културно-историјски смисао (као поносно мисонарско, културно-елитаристичко сазнање). Управо због тога се оно изграђује културно-историјски као антитеза епохе Вазова са њеним национално-колективистичким духом и социјалном политиком.

Унутар тог индивидуалистичког сазнања постоји један простор између прве и друге модерне генерације, између круга Пенчева Славејкова поседује моћну, такорећи препородну културну енергију, борбени дух, оптимистичко-улазни, витални полет. Понекад помоћу културног индивидуализма, он решава национално-колективистичке, филозофско-историјске проблеме ("Крвава песма"). Генерација симболиста – напротив – поседује смањени витални тонус, сломљени борбени дух, израз песимистичког повлачења. Ако је појам *воље* оно централно у уметничкој филозофији Славејакова, код симболиста управо воља се *слама*, они су с уништеним полетом, *безвољни маштаоци*. То преламање се остварује још код Јаворова. Код покољења симболиста већ преовлађују тиха меланхолија, мека туга, умор, песимизам, сломљеност, очај. Ако то пасивно индивидуалистичко самосазнање одређује преовлађујућу минорну гаму бугарског симболизма, његова поетика и стил такође произилазе од склањања погледа са реалне објективне стварности, од бежања у себе. Уместо једне реалне социјалне, историјске националне, предметне и природне проблематике, која захтева и изражену одређену *фигуративност*, симболисти затворени у свом субјективном свету се изражавају или помоћи категорија и "фигура" једне чисте духовне субјективности (код Јаворова) или помоћу стварања новог фигуративног света који не одражава фигуративну стварност, а изражава субјективну душевност помоћи поетских симбола. И ти "симболи" природно су узети

не из животног, већ из "других" стварних или замишљених светова. Одатле ерудитска, митолошка, библијска, средњовековно-хришћанска, варварско-паганска, бајковита, егзотична, мистичка и друга фигуративност код симболизма. Чак кад се симболисти служе некаквом реалнијом прородном или предметном фигуративношћу, она је дата у нералном контексту, са особено загонетно *смиболистичким* смислом – као знак неке особеније реалности која треба да буде само заподенута – одатле *алузијско-сугестивни* принцип код симболиста. Симболи као што су месец и птице, језера и шуме, који стварно постоје, у поезији симболизма дати су не као материјални објекти, већ као симболи, који наговештавају некакву тајанствену *другачију* реалност.

Истраживачи, попут Р. Ликове, Хаијућосева, Цаневе, Игова, Кирове, Георгијева, Ј. Крстеве, Ц. Тодорова итд., већ су открили преовлађујуће туђе утицаје код бугарских симболиста: Бодлер – Јаворов; А. Самен и Жам – Д. Дебељанов; Верлен – Н. Лилијев; Рилке – Т. Трајанов; Верхарн – Г. Милев.

Бугарски симболизам невероватно је проширио хоризонте бугарске културе и у просторном и у хронолошком и у концептуално-стилском односу – од Кјеркегора, Ничеа, реми де Гурмона и Вајлда, Едгара А. Поа, Бодлера и Верлена до Бергсона, надреализма и Пола Валерија.

И није случајно што је настала плејада бугарских симболиста и плејада сјајних преводилаца: Дебељанов, Подврзачов, Лилијев и Подмитров, Гео Милев и Људмил Стојанов и прочито специјалиста у превођењу Георги Михајлов са чувеним "Проклети песници" (1921. год.).

Ако је европеизам Пенча Славејкова повезан истовремено са класичним и модерним европским културним вредностима (у српској књижевности пандам му је Војислав Илић), код другог моторног покољења интересовање је претежно усмерено ка најновијој модерној европској уметности. При томе та културна оријентација се креће од тихог контеплативно-ерудитског нагласка Дебељанова и Лилијева ка екстремном, чак агресивном авангардизму Гео Милева, који сасвим природно прелази границу развојног културног циклуса да би превазишао ерудитски естетизам за новим *оварваривањем* уметности.

И поред тога што се развија у необично муњевитом развојном циклусу који доводи до брзог самоодрицања, симболизам има врло зрело присуство у бугарској култури. Он је ускладио бугарски поетски језик, усавршио је инструментариј индивидуално-психолошког самопознања и истраживања човека, проширио је хоризонте бугарске културе и максимално је синхронизовао њене развојне путеве са европским, обогатио

је поетику и учинио разноврсним типолошки рељеф бугарске књижевности.

Колико и да се споре истраживачи о почетку – "Песма мојој песми" Јаворова, 1906. године, или "Нови дан" Теодора Трајанова 1905. године "Непроспаване ноћи" или "Регина мортау", о зениту (поема "Легенда о блудној принцези" или роман "Између пустиње и живота" и о крају симболизма, у било чему и да сагледавају његове најважније националне својеврсне особености (у песничко-мелодијске усмерености Верленовог типа или у недостатку декадентно-мистичних израза), бугарски симболизам треба да заузме своје доследно место у историји националне књижевности не само помоћу индивидуалног уметничког доприноса стваралаца који пролазе кроз његово искуство, већ и као целовита књижевна формација.

Од симболиста први треба да буде разматран онај који је и у типолошком и у хронолошком аспекту неоспорно признат као *први чисти* и *свесни симболиста* у бугарској књижевности.

1.1. Теодор Трајанов (1882-1945), је стваралац, који најпотпуније, најцеловитије, у највећој мери овоплоћује тежње симболистичке школе. У његовом стваралаштву има одређена унутрашња развратност, један диференциранији приступ може да открије чак и *emane*, а и значајна одступања (као концепција, расположење, стил) од догматског језгра симболизма. У периоду своје афирмације Трајанов с извесним прекидима живи ван Бугарске, живи и ради у Бечу где се и формира као интелектуалац и писац (од 1900. године до 192. годне). Има горку судбину многих писаца, умире у самоћи и сиромаштву. Познат је случај када чиновник који је отишао да попише његову имовину остаје избезумљен његовим сиромаштвом и кутијом цигарета хоће да увећа ту имовину.

Књиге су му врло карактеристичене, а ипак, не остављају нарочито велики утицај на развој бугарске поезије. Свака од њих изражава некакав важан моменат у развоју бугарске књижевности.

Његова "Регина мортау", 1908. год., после "Непроспаваних ноћи", Јаворова, 1907. год., је друга најважнија књига бугарског симболизма. Има програмски карактер о чистој симболистичкој концепцији другог модерног таласа, и поред тога што Дебељанов, Лилијев, Људмил Стојанов, Јасенов и Емануил Попдимитров стварају вреднија дела у оквиру симболистичке диктрине (В. Р. Ликова, Бугарски симболизам, С. 1984). "Химне и баладе", 1912. год. Поседују скоро исти стваралачки дух, али у њима већ се осећа једна нит, која удаљује Трајанова од његове меланхоличне сабраће. У "Бугарским баладама", 1919. год. имамо покушај да се извуче баладични смисао вековне бугарске историје и поред тога што је индивидуални

колорит пригушен карактерном склоношћу Трајанова ка апстрактном универзализирању. Та баладична склоност се проширује у "Романтичним песмама", 1926. год., из сфере историје према природи, осмишљења од Трајанова не као локални колорит, већ као уопштена духовност. И на крају, последња књига "Пантеон" 1934. год., књига уникум у бугарској књижевности. Њена јединствена идеја – да се створи опште људски поетски пантеон светских и бугарских поетских вредности.

Кључ за поезију Теодора Трајанова више је у једној логичко-филозофској интерполацији него ли у традиционалној критичкој или историјској анализи. Можда нам недостатак бугарских реалија смета да је усвајамо тако достојно као поезију Јаворова, која такође није имуна на реторичности и апстракције.

1.2. Емануел Поподимитров (1885-1943) – Оно што се намеће су многобројне његове песме са именима жена – Лаура, Ема, Лисхен, Ефросина, Ирен. Можда се из тог богатства женских ликова код Попдимитрова крије одређени одраз теорије о вечној женствености руских симболиста (В. Р. Ликова, Бугарски симболизам, С. 1984). Прелаз из позајмљеног, али испуњеног аутентичним поетским осећањем, древног романтичарског декора ка новом раомантичарском сагледавању бића, у којем се чува романтична домината. Зато што се у поетици Попдимитрова, чак и у случају отрежњења и буђења – живот се усваја као *сан* – час прекрасан, ослобађајући, стихијски независан, час кошмаран и жесток. Његове неоромантичне визије имају два објекта – љубав и природу. Песник љубав најбоље изражава у женским портретима, чија овоплоћена лепота долази од набоја између живог осећања и *старинске* стилизованости објекта (егзотична и декоративна).

Наизразитије и узвишеније осећање код Попдимитрова је обожавање природе у целој њеној разноврсности. *Опевам, вас, облаци плави, плаветни и ружичасти, вас нежне траве* – Попдимитров је аутор и три поеме "Преображења", "Златне њиве и боја поља" и "У земљи ружа".

1.3. Христо Јасенов (1889-1925) – *светао сунчев зрак у поезији бугарског симболизма* (С. Игов). Нестаје без трага у крвавим обрачунама после априла 1925. године. Његово право име је Христо Туџров. Једина његова књига "Витешки замак" излази 1921. У поезији Јасенова сусрећемо такорећи све фигуративне и концепцијске шаблоне симболизма почевши од наслова па све до мелодијско-интонацијске структуре. У поезији Јасенова има и старинских кула и замкова и бајковите царевине и непознате царице, и жене егзотичних имена (Шетелиа) и лабудова и цвећа, које је најчешће заступљено љубичицама у које су такорећи увек увеле. Цвеће и дрвеће

представљају омиљене фигуре бугарских симболиста и укусу према тој биљној симболици доминира чак и у псеудонимима – презимена Јаворов, Јасенов, Лилев.

Душа лирског јунака природно је закључана и он потпуно у духу симболистичке индивидуалистичке самозаљубљености - је *себепоклоник*.

1.4. Димитр Бојацијев (1880-1911) – усамљена појава у бугарској књижевности изражава једну трагичну осећајност, Бојацијев није повезан са токовима бугарског симболизма иако му поезија у себи носи усамљеничка расположења. Она су изражена без посредовања симбола, са једним чисто психолошко предметним исповедним лиризмом. У ред односа његова поетика представља прелаз од душевног драматизма и трагизма Јаворова ка елегичном предметном стилу Дебељанова.

Димитар Бојацијев трагично завршава свој живот – песник је извршио самоубиство 12. 07. 1911. године – први од изванредне плејаде рано отишлих песника с почетка XX века. Књиге: "Стихотворениџ", ("Песме") под редакцијом Владимира Василева 1927. год./ друго допуњено издање 1940. године.

1.5. Димчо Дебељанов (1887-1916) – у плејади бугарских песника с краја XIX века, Димчо Дебељанов заузима достојно своје место. Наравно, све је то скромније у поређењу са Ботевим, баладичним нивоом националног мита, са обухватношћу Вазова и драматизмом Јаворова, али је то песник чији је глас луцидни нежни шапат. Проблематику коју Дебељанов третира у својој поезији не дотиче се неке велике социјалне универзалности. Његово стваралаштво није тако симболично за одређени историјски период у националном развоју. Али он је песник који егзистира у бугарској свести са интимним осећањима, са којима се човек сродњава од ране младости – с носталгичним осећањем о *очевој кући*, с трептајима прве дечачке љубави, са оним благим односима према љубави, *волим је целу, зашто треба да се растанемо*. Дебељанов се иначе као песник доказао и својим хуманизмом у ратној лирици, у којој песник навелико прашта и има неизмерну љубав према човеку, диже глас песника и човека према нечовечности, и тихом жртвеном мирењу с неминовношћу човекове судбине.

Димчо Дебељанов свој млади живот окончао је самоубиством 02. 10. 1916. године у Демирхисару.

Књиге: "Стихотворениџ", ("Песме"). Под редакцијом Д. Подврзцова, Н. Лилијева и К. Константинова 1920. год; "Златна пепел" ("Златна пепео"). Необјављене песме Д. Дебељанова, објављују се тек 1924. године под редакцијом Г. Михајлова. Године 1957.; Сабрана дела у два тома: Т. 1.

Поезија и преводи; Т. 2. Проза и писма, под редакцијом Е.Константинове и З. Петрова и касније 1969, 1983 и 1987. године. Поново се штампају сабрана дела Д. Дебељанова.

1.6. Николај Лилијев (1886-1960) – у поезији Николаја Лилијева изражено је усавршавање бугарског стиха, започето почетком XX века, где он достиже свој врхунац. Надаље у усавршавању поетске речи кад не може као песник да оде далеко, он се окреће и успева да преко царства музике достигне жељени циљ. Лилијев ствара најзвучнији и најмузикалнији стих у бугарској поезији. Код њега, без збијености осећања једне нежне душевости сливају се савршене поетске мелодије. Гео Милев, познати песник и критичар из доба симболизма, апсолутно је у праву када каже да: ***преко Лилијева бугарска поезија је постала инструмент, способан да изрази све.***

Песник се тако са одоварајућим нежним осећањима у књижевности добија псеудоним Лилијев (рођен у Старој Загори као Николај Михајлов Папиванов) води монотони спољашњи живот ситног чиновника и учитеља у бугарској провинцији. Неколико година ради и учи у великим европским центрима (Париз, Лозана, Беч, Минхен) где се упознаје са токовима европске литературе и уметности и постаје један од најбољих познавалаца запаноевропске књижевности у Бугарској.

Скупљена у три књиге – "Птици вљ нока", 1913, ("Птице у ноћи") и антологија "Стихотворениѧ", 1932 ("Песме") – поезија Лилијева нам представља са својих 150 песама један фантастичан у себи завршен лирски свет.

Године 1964. излазе му из штампе сабрана дела у три тома. Николај Лилијев умире 06. 10. 1960. године у Софији.

1.7. **Други песници** – Иван Ст. Андрејчин (1872-1934), збирка песама "Љубав и мука" (1898), издаје и "Из новог пута" (1907-1910) и "Бисере" (1911-1914).

Иван Грозев (1872-1957), Иван Каранвски (1882-1949), Трифон Кунев, Вен. Тин. – псеудоним Стефана Тинтерова, слепи песник брат Теодора Трајанова, - Трајн – Тамни (1894-1949), Сирак Скитник – псеудоним Панајота Тодорова Христова (1883-1943) – представник једног декоративног правца у поезији симболизма.

Програмска издања симболизма су најзначајнија бугарска периодична издања од "Художник" (1905-1909), "Наш живот" (1906-1907), "Слѹнчоглед" (1909), "Из нов пѹт" (1907), "Набѹлудател" (1909) и даље од "Звено" до "Везни" и "Хиперио", што показује да бугарски симболизам није патио од такве естетске слепоће какву му приписују истраживачи, што се потврђује

од самих естетских битака које се воде против симболизма (Георги Бакалов, Спас Ганев, Божан Ангелов, Стефан Минчев, Алберт Гачев). Најискључивије и најтрајније издање је "Хиперион" (1922-1931).

Најцеловитија и истакнута фигура критичара у симболистичком покрету је Иван Радослав (1880-1969). Штампана "Идеје и критике" (1921), једну од програмских књига бугарског симболизма и модернизма. Радослав је био уредник часописа "Хиперион" и аутор је врло значајне књиге "Бугарска књижевност 1935, 1948".

Димитар Подврзачов (1881-1937) – духовни отац круга "Звено" – сатиричар и пародичар. Стихотворац и фељтониста, баснописац – један од мајстора уметничког превода.

1.8. ПОЕТИКА

Самобитност бугарског симболизма присутна је и на нивоу поетике, и поред тога што су истраживања у том правцу још увек на почетном стадијуму. Већ можемо прихватити као неоспорну тврдњу да је и као субјективна тежња песника и као објективни резултат бугарски симболизам поетско-медијског типа. Он не достиже нити до херметичности, која је за Малармеа само циљ, нити до филозофске концептуалности и оквира руских симболиста.

Ако прихватимо већ утврђену у научној литератури двојну поделу симбола на универзалне и индивидуалне, треба да истакнемо једну суштинску дихотомију симболистичке поезије на линији концептуалност-сугестивност. Универзални симбол обично је повезан са некаквом идејом, по својој структури је близак алегорији. Вишезначност индивидуалних симбола најчешће је повезана са сугестивном надређеношћу која има за циљ особене емоционалне атмосфере. Смисао књижевног остварења остаје нејасан, али као замена тога, оно зрачи непролазном лепотом једног нејасног осећања.

Симболизам је лирика деликатних осећања и стања, сложених нијанси и прелива у расположењима и доживљајима, за које он користи и одговарајући језик. У томе је и највећа заслуга бугарског симболизма, који је дотерао стих у савршени инструмент за изражавање сложених психолошких стања. "Сугестивна магија" симболистичке поезије према Бодлеру је недељива од њене музикалности. "Музика пре свега" – пева Верлен у својој програмској песми "Песничка уметност", затим Маларме и др. Комуникативна функција речи почиње да губи свој приоритет у лирици симболиста, уступа место њеном евокативном утицају, тј. њеној

способности да изазива ликове и осећаје. По први пут код симболизма се псећује тако велика пажња фонетској, звучној страни речи, пошто је она важан музички елемент. Зато у поезији тога времена толико много страних, егзотичних, архаичних речи, које садрже одређени семантички ореол и истовремено имају и неоспорну евокативну снагу. Познато је колико значајно место заузима у лексици бугарског симболизма слој старобугарских речи и русизми, које уносе одређену узвишеност и сакралност у поетском слогу.

Бугарска симболистичка поезија представља комуникативнији тип уметности у поређењу са већином националних модификација тог правца. И то је једна од карактеристика њене дубоко својствене демократичности. Та демократичност је не само естетска, но и социјално-психолошка категорија у бугарском симболизму. И поред тога што је већина симболиста прошла коз драму самоће и отуђења, они нису имали живот, у принципу различит од живота остале интелигенције, а у суштини и од живота народа, из којих су недара поникли.

Анализом поетике бугарског симболизма без сумње доказујемо да се у њој разликују три различита слоја – неоромантичарски, лично симболистички и импресионистички – који се налазе у сложеној равнотежи с анагласком на једног од три симбола не само код појединих аутора, већ понекад чак у оквиру конкретног књижевног дела. Та је дијалектика нарочито осећајна, када почиње распадање симболистичке поетике код симболиста и постсимболиста у време балканских ратова и после Првог светског рата.

После, многобројних књижевно-критичких и друштвених прелома било је суђено симболизму да заузме своје место у систему националних духовних вредности. Његов историјски значај у перспективи бугарске књижевности није само у значајном усавршавању изражајних могућности стиха, већ и у његовим непролазним хуманистичким вредностима, у интимној исповедности – сведочанству о драматичним супротностима једне епохе, када стваралац по први пут код Бугара постаје прогнаник меркантилног буржоаског друштва. И без потребе да рестаурирамо застарело и истрошено, што је карактеристика сваког књижевног правца, треба да поновимо истину да је симболизам у целини једна од органских етапа у развоју бугарске књижевности, који је са својим значајним остварењима допринео снажењу националне поезије и представља њен самосвојни улог у светској лирици.

ЛИТЕРУРА

1. Антанасов Вл. *Символи полета во бугарската литература*, С. 1995.
2. Бекер М., *Повијест књижевних теорија*, Загреб, 1970.
3. Бувер М., *Dva lika vere*, Beograd, Cepter book world, 1998.
4. Игов С., *Историјска бугарска литература 1878-1944*, БАН, С., 1993.
5. Константиновић З., *Експресионизам*, Обод, Цетиње, 1967.
6. Ликова Р., *Проблеми на европски симболизам*, С., Наука и изкуство, 1984.
7. Ликова Р., *Проблеми на европски симболизам*, С., Наука и изкуство, 1985.
8. Ликова Р., *Портрети на бугарски симболисти*, Софија, Наука и изкуство, 1988.
9. Ликова Р., *Художествени насоки на бугарски симболизам*, Софија, Народна просвета, 1988.
10. Лосев А. Ф., *Проблем за симбола и реалистичното искуство*, Софија, Наука и изкуство, 1989.
11. Младенов М., *О симболизму во бугарској поезији*, изд. Зборник ОБДОБЈА ИВ. Љуљана, 1972.
12. Морзе Ш., *Књижевна иновација, структуралистичка контраверза*, Просвета, Београд, 1982.
13. Слово и символ. *Из естетиката на европски симболизам*, Софија, 1979.
14. Хадживкосев С., *Бугарски симболизам и европски модернизам*, Софија, Наука и изкуство, 1974.
15. Хадживкосев С., *Бугарски симболизам*, Софија, Бугарски писател, 1979.

Б. С. Ристић

Branko Ristić, PhD

Faculty of Teacher Training, Leposavić

BULGARIAN SYMBOLISM AND INDIVIDUALISM

***Abstract:** Bulgarian symbolism as a significant phenomenon of national and artistic development has given a large number of talented poets of Bulgaria in the first half of XX century. Authenticity of the Bulgarians is present at the level of poetics too. Their symbolist poetry presents more communicative type of art in comparison to the majority of most national modifications in that direction.*

Without having a need to restore what is archaic and spent out, which is a characteristic of every literary trend, we ought to repeat the truth that symbolism is one of the organic phases in the development of Bulgarian literature.

Key words: symbolism, Bulgarian symbolism, poetry, trend, creators poetics